

YOSHLAR ORASIDA KASBIY IDENTIFIKATSIYANING SHAKLLANISHIGA PSIXOLOGIK OMILLARNING TA'SIRI

Karajanova Elvira Karajan qizi

Nukus davlat pedagogika instituti 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18383001>

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlar orasida kasbiy identifikatsiyaning shakllanish jarayoni psixologik nuqtai nazardan keng va chuqur tahlil qilinadi. Xususan, shaxs motivatsiyasi, o'z-o'zini anglash darajasi, qiziqish va qobiliyatlar, emotsional holat, psixologik barqarorlik hamda ijtimoiy-psixologik muhitning kasb tanlashdagi o'rni ilmiy manbalarga tayangan holda yoritiladi. Tadqiqot davomida kasbiy identifikatsiya yoshlarning shaxs sifatida shakllanishi, kasbiy barqarorligi va jamiyatga moslashuvida muhim omil ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: kasbiy identifikatsiya, yoshlar, psixologik omillar, kasb tanlash, motivatsiya, o'z-o'zini anglash, emotsional barqarorlik.

Kirish. Hozirgi globallashuv va raqobat kuchaygan davrda yoshlarning kasbiy yo'nalishini to'g'ri belgilashi jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Chunki kasbiy faoliyat inson hayotining asosiy qismini egallab, uning ijtimoiy mavqei, o'z-o'zini baholashi va hayotdan qoniqish darajasiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Aynan shu sababli kasbiy identifikatsiya masalasi nafaqat pedagogik, balki psixologik jihatdan ham dolzarb hisoblanadi.

Bundan tashqari, yoshlik davri shaxs rivojlanishining eng mas'uliyatli bosqichi bo'lib, bu davrda inson o'z qobiliyatlari, imkoniyatlari va kelajakdagi hayotiy maqsadlari haqida jiddiy qarorlar qabul qiladi. Shu bilan birga, noto'g'ri kasb tanlash yoshlar orasida kasbiy norozilik, stress, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuv muammolariga olib kelishi mumkin. Demak, kasbiy identifikatsiyaning shakllanishida psixologik omillarning ta'sirini chuqur o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Avvalo, kasbiy identifikatsiya tushunchasi shaxsning o'zini muayyan kasb egasi sifatida qabul qilishi va shu kasb bilan o'z "Men"ini uyg'unlashtirish jarayoni sifatida talqin etiladi. Psixologiyada bu jarayon shaxsiy identifikatsiyaning ajralmas qismi bo'lib, insonning o'z ijtimoiy rolini anglashiga xizmat qiladi.

Shuni ta'kidlash joizki, kasbiy identifikatsiya bir martalik qaror emas, balki uzoq davom etuvchi dinamik jarayondir. Ya'ni, yosh dastlab kasb haqida umumiy tasavvurga ega bo'ladi, keyinchalik esa o'z tajribasi va psixologik yetukligi asosida bu tasavvurni mustahkamlaydi yoki qayta ko'rib chiqadi. Shu jihatdan olganda, kasbiy identifikatsiya shaxsning psixologik rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liqdir [4, 72-77].

Birinch navbatda, kasbiy identifikatsiyaning shakllanishida motivatsiya yetakchi rol o'ynaydi. Chunki aynan motivatsiya shaxsni muayyan faoliyatga yo'naltiradi va uni davom ettirishga undaydi. Ichki motivatsiya ustun bo'lgan holatlarda yoshlar kasbni ongli ravishda tanlaydi va o'zini shu sohada rivojlantirishga intiladi. Ayni paytda, tashqi motivatsiya, ya'ni moddiy manfaat, obro' yoki ota-onaning bosimi asosida tanlangan kasb ko'pincha kasbiy qoniqmaslikka olib keladi. Natijada, shaxsda kasbiy identifikatsiya yetarlicha shakllanmaydi. Shunday ekan, motivatsiyaning tabiati va yo'nalishi kasbiy o'zlikni shakllantirishda muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchi muhim omil sifatida o'z-o'zini anglash jarayonini ko'rsatish mumkin. O'z-o'zini anglash shaxsning o'z qobiliyatlari, imkoniyatlari va cheklovlarini real baholay olishida

namoyon bo'ladi. Aynan refleksiya orqali yosh o'zining qaysi sohada muvaffaqiyat qozonishi mumkinligini tushunib yetadi. Bundan tashqari, o'z-o'zini anglash darajasi past bo'lgan yoshlar ko'pincha tasodifiy yoki ijtimoiy stereotiplarga asoslangan kasb tanlaydi. Bu esa kelajakda kasbiy moslashuvning qiyinlashishiga olib keladi. Demak, refleksiya va ongli tahlil kasbiy identifikatsiyaning muhim psixologik mexanizmi hisoblanadi.

Uchinchi navbatda, shaxsning qiziqishlari va individual qobiliyatlari kasbiy yo'nalishni belgilashda asosiy ichki omillar sifatida namoyon bo'ladi. Agar kasb shaxsning tabiiy qiziqishlariga mos bo'lsa, kasbiy identifikatsiya barqaror va uzoq muddatli bo'ladi. Shu bilan birga, qobiliyatlar inobatga olinmagan holda tanlangan kasb yoshda psixologik zo'riqish, o'ziga nisbatan ishonchsizlik va kasbiy muvaffaqiyatsizlik hissini kuchaytiradi. Shuning uchun ham qiziqish va qobiliyatlar uyg'unligi kasbiy identifikatsiyaning asosiy psixologik sharti sifatida qaraladi [1].

To'rtinchi muhim omil sifatida yoshlarning emotsional holatini alohida ta'kidlash lozim. Stressga chidamlilik, emotsiyalarni boshqara olish va psixologik barqarorlik kasbiy qarorlarni qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Aksincha, yuqori darajadagi xavotir, qo'rquv va ichki ziddiyatlar kasb tanlash jarayonini murakkablashtiradi. Natijada, yoshlar o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon eta olmaydi. Demak, emotsional barqarorlik kasbiy identifikatsiyaning muvaffaqiyatli shakllanishi uchun zarur psixologik omillardan biridir.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, psixologik omillar ijtimoiy muhit bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Oila, ta'lim muassasasi va tengdoshlar yoshlarning kasbiy qarashlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Masalan, qo'llab-quvvatlovchi va rag'batlantiruvchi muhit shaxsda ishonch va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Aksincha, majburiy yo'naltirish va bosim kasbiy identifikatsiyaning buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli, ijtimoiy-psixologik muhit kasbiy identifikatsiyaning shakllantiruvchi muhim tashqi omil sifatida qaraladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlar orasida kasbiy identifikatsiyaning shakllanishi murakkab va ko'p bosqichli psixologik jarayon bo'lib, u ichki va tashqi omillarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Motivatsiya, o'z-o'zini anglash, qiziqish va qobiliyatlar, emotsional barqarorlik hamda ijtimoiy muhit ushbu jarayonning asosiy psixologik omillari hisoblanadi. Shu bois, yoshlarning kasbiy yo'nalishini belgilashda ularning psixologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va hisobga olish zarur. Bu esa nafaqat individual muvaffaqiyatni, balki jamiyatning barqaror rivojlanishini ham ta'minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Axmedov, A. A. (2023). Ijtimoiy pedagogika. Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma.-2023.
2. Fayziyeva, U., & Jumayev, N. (2021). Umumiy psixologiya. Buxoro-2021.
3. Ibragimov, I. A. (2017). Kasbiy faoliyat va uning psixologik jihatlar. Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti.
4. Radjabova, Z. (2025). SHAXSNI KASBIY RIVOJLANIB BORISHINI PSIXOLOGIK TAHLILI. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 4(7), 72-77.
5. Макарова, К., & Таллина, О. (2022). Психология человека. Litres.